

THE CHALLENGES OF SOCIAL-ECONOMIC AND ORGANIZATIONAL REFORM AND ITS IMPLICATIONS- THE REPUBLIC OF MOLDOVA AT 30 YEARS OF INDEPENDENCE

REPUBLICA MOLDOVA LA 30 ANI: PROBLEMELE SOCIAL- ECONOMICE ȘI ORGANIZATORICE ALE REFORMĂRII ȘI IMPLICAȚIILE EI

Pavel MOVILEANU¹²⁰, academician, profesor universitar
Veronica MOVILEANU¹²¹, Dr., conf. univ.

Abstract Perioada de tranziție a Republicii Moldova de la economia dirijată (planificată) la cea liberă (democratică) în ultimii 30 de ani a fost marcată cu mai multe lucruri: a veniturilor, a volumului producției industriale și agricole apariția noilor ramuri în economie și mai ales scăderea dramatică a populației. Referindu-ne la perioada anilor 1991 în republică învățau, activau, aveau locuri de muncă, se conducea statul având o politică economică internă și externă echilibrată cu cele cca 4 milioane de cetățeni, care în ultimii 30 de ani au scăzut aproximativ în jumătate. Din țară au plecat aproape jumătate din ei. Fiecare astăzi poate pune întrebarea: Cine și cum a guvernat această țară în ultimii 30 de ani? A fost, este și va fi lupta tuturor cetățenilor pentru nivelul înalt de viață în care în prin plan fiecare înaintea asigurarea salariilor și pensiilor. Practic, în timp de 20 de ani nu a crescut numărul muncitorilor. Dacă în anul 1991 salariul mediu în Republica Moldova era cca 450 ruble lunar, echivalent la aproape 2000 lei de astăzi, ulterior veniturile lor reale în ultimii 10 ani până în 2001 au rămas neschimbate. Se poate de mai întreb, dar pe cine, din ce cauză au plecat moldovenii în diferite țări a Europei? Moldovenii au simțit că în țară sistemul economic nu este dirijat dar a rămas în haosul democrației și nici o șansă moldovenii nu vedeau ca acest sistem economic să fie reanimat. În același timp cei care au rămas în țară au moștenit o agricultură cu care nu se putea face nimic și cu industrie agroalimentară care nu puteai spune că-i industrie anume aceste situații care au creat o sărăcie în țară practic i-au determinat pe oameni să părăsească țara. Speranța lor era pierdută. Au supraviețuit cu cea mai mizer salariu în mărime de 2000 lei pe lună.

Key words: agricultură, comerț, tranziție, producție agricolă globală.

JEL CLASSIFICATION: Q01

Introducere Începem iar cu anul 1991, pensionarii aveau o pensie care echivala cu 1000 lei pe lună la valoarea leului de azi, adică o pensie de 62% din salariu. După aceasta, salariații au rămas la salariile pe care le aveau, iar situația pensionarilor s-a înrăutățit dramatic. În 10 ani de independență, pensia lor în loc să crească a scăzut de 2 ori și echivala cu cca 600 lei. Adică pe parcursul independenței se asociază cu scăderea continuă a nivelului de trai. În prezent, constatăm că pensionarii au o pensie de 2000 lei. Aceste lucruri au adus la starea și decizia fiecărui profesionist de a pleca din țară, dacă ne referim la veniturile populației, cetățenii Republicii Moldova în timp de 1 an de zile obțin cca 185 milioane lei, aceasta se are în vedere fără veniturile obținute din darea în chirie, arendă care aduc anual statului un venit de cel puțin 10 milioane de lei.

În prezent veniturile cetățenilor sunt formate din salarii, pensii, bani din economia neformală și altele. În 1991 veniturile moldovenilor erau de cca 4 milioane de lei, oamenii aveau pensii și salarii fără alte surse de venit, dacă să vorbim de prezentul mecanism de salarizare, veniturile cetățenilor sunt incomparabile cu cele din ultimii 5 ani, când veniturile erau de cca 195 miliarde lei anual.

¹²⁰ Universitatea Agrară de Stat din Moldova

¹²¹ Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Dacă ne referim la producția agricolă, în anii '80 volumul producției agricole globale era de cca 55 miliarde de lei, la valoarea leului de astăzi. După aceasta urmează o decădere de până în anul 2000, care scade până la cca 26-27 miliarde de lei. În perioada 2000-2020 s-a înregistrat o stabilitate. Volumul producției agricole stabilindu-se la cca 25-30 miliarde de dolari.

În anul 1991, producția industrială alcătuia cca 65 miliarde de lei, echivalentul la ziua de azi, iar peste 5 ani (1996) producția industrială scade până la 48, 5 miliarde lei.

Acest fenomen la rândul său a determinat plecarea oamenilor din țară, după această perioadă datorită eforturilor în mare măsură a ramurilor producătoare din Moldova a avut loc o recuperare, care a fost păstrată până în anul 2011.

În această perioadă s-a ajuns la cca 53 miliarde de lei, în perioada aceasta se obține o producție industrială de cca 70 miliarde de lei. Această situație se datorează în special veniturilor străine care au venit în Republica Moldova din partea celor ce munceau după hotare.

În mare măsură apariția multiplelor gospodării individuale au permis compensarea parțială a fenomenelor ruinării gospodăriilor agricole

În ultimii 5 ani, în Republica Moldova și mai ales în complexul agroindustrial s-a început o dezvoltare a gospodăriilor agricole pe multiple forme de organizare, care încearcă să+și reia rolul pe care l-a avut cândva (colhozuri, sovhozuri, cooperative)

Cum am menționat în primii 10 ani de independență durata de viața considerabil s-a redus. Dacă vorbim de prezent, se observă o îmbunătățire în domeniul serviciilor medicale, serviciilor sociale, gospodărești, care stau la baza îmbunătățirii vieții sociale. În ultimii 10 ani, în orașele și satele Moldovei s-a îmbunătățit sistemul transportului public, într-o măsură oarecare s-a îmbunătățit starea drumurilor.

Conform datelor preliminare a Biroului Național de Statistică în anul 2020 producția agricolă a înregistrat o reducere de 27 la sută față de anul 2019, un record pentru ultimii cel puțin 30 de ani, anul trecut a aceasta a constituit doar jumătate din nivelul atins în anul 1989.

Moldova în toată perioada de independență nu a atins niciodată performanța de până la anul 1989, numai în anul 2018 producția a ajuns până la 2/3 de nivelul anului 1989. Agricultură cea mai importantă ramură a economiei naționale, fără politici coerente ale statului se tulbură rușinos deja mai mult de 3 decenii, ea fiind cândva cel mai mare sprijin al economiei naționale.

În opinia noastră, economia Republicii Moldova și ramura ei prioritară – agricultura foarte slab s-a dezvoltat după proclamarea independenței, iar în ultimii 10 ani în locul dezvoltării mecanismului economic s-a dezvoltat mecanismul șmecherismului, decât cel al schimbării.

Practic cum am menționat, Republica Moldova are o economie bazată pe exportul brațelor de muncă, adică consum din import, servicii vechi în comerț care nu se folosesc practic pe plan exterior, în slabă dezvoltare rămâne și sectorul industrial. Acum 3 decenii 30% din populație activă în agricultură, astăzi situația a rămas aceeași, fapt ce ne arată lipsa unei schimbări calitative a economiei naționale.

Menționăm că în cei 30 de ani de la proclamarea suveranității economia Republicii Moldova și ramura ei prioritară agricultura nu au atins un nivel de dezvoltare care să asigure moldoveanului un nivel înalt de trai. Mai sunt ramuri și nu mai puțin importante decât cea a agriculturii, să amintim: sectorul de comerț, care nu puțin este capabil să dezvolte întreaga economie națională, fiind cel mai important pentru economia națională, fapt care denotă inconsistența modelului economic din țară.

Structura exporturilor a Republicii Moldova, demonstrează faptul că am recuperat și am depășit în expresie monetară Produsul Intern Brut, care era în anii 1989-1990, iar gradul de sofisticare a economiei naționale a rămas redus. Și conflictul militar de pe Nistru a dus la pierderea unei părți ale economiei naționale. Transnistria fiind o parte a statului Moldova care a fost asigurat, înzestrată, susținută și dezvoltată de fosta URSS mult mai înalt decât partea din dreapta a Nistrului. Tot ce era mai nou în anii 70-80 tehnici, tehnologii, economii, erau fondate în această parte. Mai târziu Transnistria fiind centrul transformării politice a țării în sfârșit a adus gradului de sofisticare

a economiei naționale, datorită acestor evenimente s-a înrăutățit mecanismele comerțului care au adus la scăderea condițiilor de trai a întregului stat Moldova.

Conflictele economice, politice, sociale din anii 2000 au dus la reorientarea economică a Moldovei, către vectorii occidentali, iată de ce dorința cetățenilor de a pleca din țară a rămas în creștere. Totuși, dar nu în mare măsură dar economia moldovenească a reușit să egaleze unele direcții principale de dezvoltare către sfârșitul anilor 2018.

În anul 2018 comparativ cu anul 2012 producția globală de fructe și numai s-a majorat de 2,5 ori, a crescut și producția globală de ouă cu 11% în 2018 comparativ cu anul 2012, iar cea a legumelor a crescut cu 22%.

Referindu-ne la producția vegetală, observăm o scădere cu cca 36%, iar din grupurile mari cel mai mult au avut de suferit cerealele și leguminoasele boabe, ale căror recolte au scăzut aproape în jumătate, iar recolta de porumb a scăzut cu 2/3. O scădere s-a înregistrat și în producția animalieră cu 3,8%. Aceste părți negative a recolte din 2020 pot să se resfrângă asupra sectorului zootehnic, și poate chiar frecvent.

Dar pricini se pot găsi, argumente se pot înainta, să zicem un an secetos, dar datoria statului în această perioadă nu s-a aflat la nivelul convenit de aici fermierii și agricultorii au înaintat mai multe cerințe față de stat, au organizat mai multe acțiuni de protest chiar și ciocniri cu poliția, exprimând prin aceasta nemulțumirea de sprijin din partea statului. Anul 2020 a demonstrat cea mai mare criză în agricultura din ultimii 30 de ani.

Concluzie. Totul aceasta se întâmplă necătând la eforturile depuse de știință și învățământ, unde tânăra generație acumulează cunoștințe de a agonisi, care prin natura sa reprezintă o latură a economiei casnice (oekonomicos), în măsura aceasta produce sau cumpără bunuri pentru consumul familial sau comunitar. Anume aceste bunuri destinate consumului și sunt elemente constitutive ale bogăției națiunii. Tânărul specialist care este pregătit în ramura agriculturii cunoaște că există și o altă modalitate de agonisire denumită pe bună dreptate arta de a multiplica avuția. Anume ea este considerată lipsită de orice limite. Având trăsături comune ca și oricare ramură amintită mai sus, inclusiv și economia națională aceste modalități la nivel de ramură și țară diferă una de alta: prim a are un caracter natural (pământul, apele, pădurile), a doua – nu ea bazându-se mai mult pe experiență și îndeletniciri speciale care cu părere de rău ce ne demonstrează analiza de mai sus, lipsesc la politicienii moldoveni.

Pentru a înțelege mai bine aceste afirmații, dăm unele exemple. Modul de utilizare a fiecărui obiect aflat în posesiune poate fi dublu: într-un caz obiectul este utilizat conform menirii lui, în alt caz – nu, de exemplu: sandalele poate fi utilizate pot fi utilizate atât pentru încălțat cât și schimb pentru alte produse, în ambele cazuri sandalele reprezintă obiect utilizat însă în primul caz utilizarea lor este directă iar în cel de-al doilea caz – indirectă.

Iată de ce în viziunea noastră e necesar ca Parlamentul, Guvernul Republicii Moldova să se încălțe cât mai repede în sandale, căci la fel se petrece cu celelalte produse, agricole, industriale. Deci dezvoltarea inițială a schimbului era dictată de nevoia naturală a oamenilor, care posedă diferite bunuri în mod inegal (fapt care este actual astăzi).

Iată de ce în viziunea noastră comerțul stă în centrul economiei, din Antichitate și Evul Mediu, deoarece este bazat pe schimbul bunurilor de prima necesitate de ce are nevoie muncitorul și țăranul statului nostru, ulterior, însă datorită apariției bunurilor care foarte rar apar în timpul nostru, lipsa întreprinderilor agricole și industriale, lichidarea acestora. Comerțul s-a extins fiind organizat în așa mod ca să aducă venit maximal, lipsa posibilităților agricultorilor de a-și realiza producția pe piața internă și externă. Apare convingerea că obiectul agonisirii sunt banii, iar scopul principal – utilizarea tuturor posibilităților multiplicării lor. O așa teorie în viziunea noastră ar trebui să servească drept mecanism de schimbare a mentalității celor ce sunt aleși de popor, adică să deschidem fabrici, să creăm locuri de muncă în agricultură, să producem să consumăm și să realizăm dar nu să umblăm permanent cu împrumuturile.

Așa bogăția țării, era este și trebuie să fie concepută ca exces de bani. În realitate însă lucrurile stau cu totul altfel, leul moldovenesc este o unitate slabă, puțin utilizată este necesar ca leul să fie întărit și fundamentat de volumul producției ce se produce în țară, atunci leul nu-și va pierde importanța, iar producătorul s-ar afla în posibilitatea de a-și găsi produsele de prima necesitate. Din cele menționate facem concluzia au dreptate cei ce fac deosebire între bogăție și arta agonisirii, într-adevăr arta de a crea bogăție se referă la gospodăria casnică, care la moment în satele din Republica Moldova sunt părăsite, iar arta agonisirii la procesul de schimb intermediat de bani. Leul în acest caz devine modalitate și scop al schimbului, determinând depășirea oricăror limite de acumulare. Și invers arta agonisirii bogățiilor pentru gestionarea gospodăriei are limite, acumularea leului fiind scopul activității economiei casnice. De aici rezultă că orice bogăție (veritabilă) are în mod necesar o limită. Totodată practica cotidiană denotă că are loc contrariul: toți cei preocupați de circulația leului (diferite ajutoare a instituțiilor monetare internaționale) tind să-și majoreze la infinit propriile bogății. Cauza acestei contradicții rezidă conexiunea strânsă dintre posibilitatea și drepturile de care țin aleșii poporului. Ele se interpătrund dar dat faptului că ele operează cu același bun posedat însă maniera de utilizare este cu totul diferită. Ceea ce poate fi detașat în mod deosebit este practica perceperii dobânzii cu ce ar trebui să se ocupe actuala guvernare.

Referințe

1. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ
2. MOLDOVANU D., UMANEȚ V., ȘIȘCAN N., FEURAȘ E. (2003) DOCTRINA ECONOMICĂ